ovalus 2,3x1,9 cm dydžio šv. Barboros medaliukas. Medaliuko averse: šv. Barboros atvaizdas, legenda „SWIETA BARBARA“. Reversas: angelo Gabrieliaus atvaizdas, legenda „OS. ANGE GARDIEN SOYEZ MON GUIDE“, apačioje raidės „A.M.“. Penktas smarkiai korodavęs ovalus 2,7x2,4 cm dydžio medaliukas su Mergelės Marijos atvaizdu. Aversas: Švč. Mergelės atvaizdas, reversas neįžiūrimas. Šeštasis šv. Pranciškaus medaliukas yra 1,6 cm skersmens. Medaliuko averse: šv. Pranciškaus atvaizdas, legenda „S·FRANC·“, reverse šventojo atvaizdas, legenda neįžiūrima. Paskutinis septintas yra ovalus 2x1,5 cm dydžio šv. Izidoriaus medaliukas. Medaliuko averse: Švč. Mergelės atvaizdas; reverse šv. Izidoriaus atvaizdas (?), legenda „·S·ISIDOR·“.

The churchyard of the Telšiai Cathedral of St Anthony of Padua

Prior to putting the grounds of the churchyard of the Telšiai Cathedral of St Anthony of Padua in order, a field survey and excavation (a total of 196 m^2) were conducted in it in 2012 (Fig. 1). Foundation fragments (Figs. 2–3) and 27 burials (Figs. 7–9) with separate grave goods (a ring (Fig. 4), a bronze wire cap (Fig. 5), buckle loops, a small ring – buckle, small bronze pins, and a fragment of a leather purse with a bronze triangular fitting, were discovered during the investigation. Iron coffin nails and decorative nails without heads used to attach clothing to the coffin were also discovered (Fig. 10). A total of 47 coins (Figs. 12–13) and 7 medallions (Figs. 6, 15–16) were also found. Sherds of household pottery and a panel stove tile (*Blattkachel*) decorated with a green glazed floral design and dating to the first half of the 17th century were discovered in a 17th-century cultural layer that formed in the vicinity of buildings (Fig. 11).

Darius Kontrimas

Žemaičių vyskupų kriptos tyrimai Varnių Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčioje

Vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 10 d. nutarimo nr. 940 „Dėl Žemaičių krikšto ir Žemaičių vyskupystės įsteigimo 600 metų jubiliejaus minėjimo“ 2009–2017 m. programą, buvo paruoštas Varnių (Telšių r.) Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios (UK 26966) Žemaičių vyskupų kriptos tvarkybos darbų projektas. Prieš tvarkybos darbus buvo atlikti geofizikiniai bei inžineriniai geologiniai tyrimai, kurių metų buvo nustatytos spėjamos galimų palaidojimų vietos ir grunto sudėtis. VšĮ „Lietuvos paminklai“ užsakymu buvo atlikti archeologiniai tyrimai.

Varnių raida gana išsamiai pagal esamas istorinių šaltinių teikiamas žinias bei iki tol vykdytų archeologinių tyrimų duomenis miestelio teritorijoje aptarta 1999 m. pasirodžiusioje Z. Genienės ir J. Genio knygoje „Varnių kunigų seminarija“. Taip pat Varniams skirtas 1996 m. pasirodęs „Žemaičių praeities“ ketvirtasis tomas. Varniai pradėjo kurtis XIII a. ar ties XIII–XIV a. riba. J. Genys išskyrė 3 Varnių dalis. Gyvenamiesiems ir ūkiniams pastatams buvo pasirinkta dešinioji Varnelės pusė, kur vėliau formavosi Varnių prekybos ir amatų centras su trikampe turgaus aikšte. Kitoje upės pusėje, vėliau įsikūrusios kunigų seminarijos vietoje, buvo gyvenvietės kapinės. Kaip trečiąją ankstyvųjų Varnių dalį J. Genys išskyrė alkvietę, buvusią upės kilpoje (dabartinė Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios statinių komplekso vieta) (Genienė Z., Genys J., *Varnių kunigų seminarija*, Klaipėda, 1999, p. 21). XV a. pradžioje kuriant vyskupo dvarą buvo iškasta nauja

upės vaga, sujungusi dvi upės kilpos dalis. Taip alkvietė, buvusi Varnelės kilpoje, atsidūrė jos saloje.

1421 m. upės kilpoje pastatytas vyskupo dvaras – 1637 m. inventoriuje nurodoma, kad dvaras buvęs dabartinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios aplinkoje. Tais pačiais metais pastatyta ir pirmoji medinė katedra. Manoma, kad katedra, kuri perstatyta XVI a. viduryje, stovėjo kunigų seminarijos rūmų vietoje, o po 1680 m. gaisro perkelta į upės kilpą (vyskupo dvaro vietoje). Archeologiniai tyrimai parodė, kad užpelkėjęs Varnelės krantas beveik siekė dabartinę M. Valančiaus gatvę ir galėjo būti pradėtas užpylinėti ne anksčiau kaip XVI–XVII a. – galimai prieš pradedant statyti naująją katedrą, kurios statybos truko tarp 1680–1691 m.

1725 m. buvusios senosios katedros vietoje pastatyta Švč. Trejybės bažnyčia. 1748 m. vyskupo pranešime Romai nurodoma, kad ji stovi apie 200 žingsnių nuo katedros, jos rūsiuose yra keletas žemaičių vyskupų ir kapitulos narių palaikų. 1765–1770 m. šioje vietoje nugriovus Švč. Trejybės bažnyčią buvo pastatyti nauji kunigų seminarijos rūmai. 1785 m. gaisro metu nukentėjo seminarija, katedra, kanauninkų namai. Galima daryti prielaidą, kad Švč. Trejybės bažnyčios rūsiuose buvę vyskupų ir kapitulos narių palaikai prieš nugriaunant bažnyčią buvo pernešti į Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios rūsius. Taip pat manoma, kad į Šv. Apaštų Petro ir Pauliaus bažnyčios didįjį rūsį buvo pernešti ir vyskupo Merkelio Giedraičio palaikai iš senosios katedros. Manoma, kad Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios kriptoje yra palaidoti šie vyskupai:

- Merkelis Giedraitis – vyskupas nuo 1576 iki 1609 m.,
- Kazimieras Pacas – vyskupas nuo 1667 iki 1695 m.,
- Aleksandras Gorainis – vyskupas nuo 1716 iki 1735 m.,
- Juozas Mykolas Karpis – vyskupas nuo 1736 iki 1739 m.,
- Antanas Tiškevičius – vyskupas nuo 1740 iki 1762 m.,
- Jonas Dominykas Lopacinskis – vyskupas nuo 1762 iki 1778 m.,
- Steponas Jonas Giedraitis – vyskupas nuo 1778 iki 1802 m.,
- Juozapas Arnulfas Giedraitis – vyskupas nuo 1802 iki 1838 m. (stiklinis karstas kriptoje ant pakylos),
- Simonas Mykolas Giedraitis – vyskupas nuo 1838 iki 1844 m. (stiklinis karstas kriptoje ant pakylos).

Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia yra Varnelės kilpoje esančioje kavelėje (1 pav.). Kalvelė galėjo būti suformuota užpylus šlapią vietą dar prieš statant bažnyčią. Žemaičių vyskupų kripta yra vienas iš trijų Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčioje esančių rūsių. Po apside esančiu didžiuoju altoriumi esanti kripta yra didžiausias bažnyčios rūsys (10,63x5,97 m dydžio). Kripta išmūryta renesansiniu grandininiu plytų rišimo būdu, greičiausiai statant bažnyčią 1680–1691 m. Virš kriptos esančioje apsidėje yra išlikusi pirminė grindų danga iš raudonų keraminių brauktinių plytų. Kripta greičiausiai mūryta dviem etapais: pirminiu etapu buvo išmūryta arčiau šviesiangio (ŠR kriptos galas) esanti skliauto pusė, kur plytos didesnės (28,5x 15x6,5 cm), o kitoje pusėje plytos kiek mažesnės – 25x12,5x6,5 cm dydžio. Kriptos betoninės grindys įrengtos XX a. II pusėje, o prieš tai kriptoje jokių grindų greičiausiai nebūta. Kriptoje iki šiol ant pjedestalo buvo stiklu dengti karstai su vyskupų Simono Mykolo ir Juozapo Arnulfo Giedraičių palaikais. Prieš tyrimus karstai buvo išnešti į kitą (Š) rūsį, o esamos

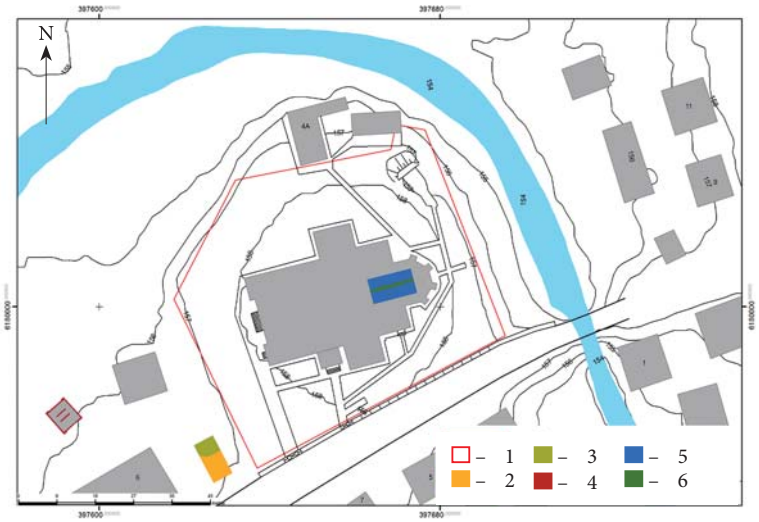

1 pav. Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios statinių komplekso situacijos planas: 1 – bažnyčios statinių kompleksas; 2 – 1989 m. tyrimų vieta; 3 – 1989 m. fiksuota upės vaga; 4 – 1996 m. žvalgymų vieta; 5 – 2012 m. tyrimų vieta; 6 – geologinės kilmės anomalija. D. Kontrimo brėž.

Fig. 1. Situation plan of the building complex of the Church of St Peter and St Paul: 1 – the church building complex; 2 – site excavated in 1989; 3 – riverbed recorded in 1989; 4 – site surveyed in 1996; 5 – site excavated in 2012; 6 – geological anomalies

betoninės grindys demontuotos. Paviršiaus altitudė katedros išorėje yra H_{abs} 158,00 m aukštyje. Kriptos betoninės grindys buvo H_{abs} 156,05–156,15 m aukštyje.

Pačioje Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios statinių komplekso teritorijoje archeologiniai tyrimai anksčiau vykdyti nebuvo. 1988–1989 m. J. Genys, vykdydamas Varnių centrinės dalies žvalgomuosius archeologinius tyrimus šalia Šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios, 21,5 m į PV nuo PV bažnyčios kampo, ištyrė 10x5 m dydžio plotą. Tai iki šiol išsamiausi bažnyčios aplinkoje vykdyti tyrimai. J. Genio tirtas plotas (plotas 3) (1 pav.) buvo orientuotas statmenai M. Valančiaus gatvei. Kadangi nei tuo metu, nei dabar tirta vieta neužstatyta, tirtos vietos stratigrafija turėtų atspindėti upės kilpoje esančios kalvelės raidą. Tirtoje vietoje išskirti 3 ryškesni sluoksniai: užpiltiniai XVII a., kuriuos nukasus išsiaiškinta, kad jais užpiltas upės senvagės kraštas (užpylimai datuoti XVII a. pabaiga ir sieti su katedros statyba); antrasis sluoksnis – upės senvagė su XV–XVI a. radiniais pakrantėje; trečiasis – XIII–XIV a. sluoksnis su laužaviete. Įžemis užpiltos vagos vietoje pasiektas H_{abs} 154,38–154,75 m, o buvusio kranto vietoje H_{abs} 155,05–155,50 m (*ATL 1988 ir 1989 metais*, V., 1990, p. 130–134).

1996 m. ŽMA atliko archeologinius žvalgymus bažnyčios klebonijos kieme, 45 m atstumu į PV nuo Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios, kuro rezervuaro pastogės pamatų įrengimo vietoje (1 pav.). Fiksuoti labai sumaišyti sluoksniai. Aptikti tik XX a. I pusėje statyto ūkinio pastato pamatų akmenys (*LIIR*, f. 1, b. 2677, p. 80–86).

XX a. pradžioje mėgėjiškus kasinėjimo darbus, ieškodamas vyskupo Merkelio Giedrai-

čio kapo, kriptoje vykdė vietos kunigas Antanas Juozapavičius (1872–1940), čia kunigavęs 1909–1940 m. Kunigas tuometinius savo ieškojimus gana smulkiai aprašė ir publikavo (Juozapavičius A., Vyskupo Merkelio Giedraičio grabo jieškojimas ir to jieškojimo rezultatai, *Draugija*, Kaunas, 1910, t. XI, nr. 42–43, p. 188–204). A. Juozapavičius vyskupo kapo ieškojo visuose trijuose katedros rūsiuose. Kunigas, glaustai aprašydamas pagrindinį rūsį – vyskupų kriptą, užsimena, kad tuo metu rado nemažai pavienių kaulų, kurių atsiradimas kriptoje aiškinamas taip:

„Prieš keliolika metų kazokai kasę šulinį prie didžiųjų kazarmų (buvę seminarijos mūrai) bekasdami iškasė daug kaulų [...] Iškasamus kaulus žmonės sudėję grabuosna ir kunigai palaidoję parapijos kapinėse. Bet ne visus. Užtat vėl iškastus kaulus žmonės imdavę, nešdavę ir mesdavę pro langą į vyskupų rūsį. Zakristijonas tuos kaulus surankiojęs ir sukroveęs rūsio kertėse“ (Juozapavičius A., p. 190).

Svarbių duomenų suteikia A. Juozapavičiaus surinkti senųjų Varnių gyventojų atsiminimai. Informatyviausias yra varniškio Sveikauskio pasakojimas:

„Visi senieji žmonės apie Varnius atmena, kam teko būti šiame vyskupų sklepe, kad čia buvo sustatyti vyskupų grabai. Jų buvo 8 ar 9. Sustatyti buvo eiliomis. Po „miatiežų“ metų, kada žmonės – ypač moterys nesiliovė lankiusios sklepo ir ten meldusios už dušias prie grabų suklaupusios maskoliai liepė nabašnikus su grabais užkasti – nes oras sklepe buvo pagedęs – bijota kad kokios ligos nepraplistu“ (ten pat, p. 192).

Iš šio pasakojimo matyti, kad dar XIX a. pabaigoje karstai su tikėtinai vyskupų palaikais kriptoje nebuvo užkasti, o sudėti paviršiuje. Taip pat, jei tikėtume šiuo pasakojimu, kiltų klausimas, kas užkasė karstus – rusų kariai ar vietiniai gyventojai. Jei karstus užkasinėjo rusų kariai, tai darydami jie kapus galėjo ir išplėšti.

Taip aprašomas pats kriptos „tyrinėjimas“:

„Prisižiūrėjus rūsio, žemės paviršiuj išvydome keliose vietose kaip ir įdubimus. Pamatėme, kad tų įdubimų yra dvi eili, iš kurių vienoje po du – tris įdubimus, o trečioje eilėje, prie pat grabo Juozapo – Arnulpo, vienas [...]. Visų pirma ėmėme badyti visą rūsį virbalais aplinkui, pagal sienas ir pačias sienas išbeldėme. [...] Išbadę visą rūsį pasieniais irgi nieko neradome. [...] Pirmas tyrinėjimo įdubimas, tai pirmoje nuo laiptų eilėje [...] grabai pavirtę į drėgnas durpes, supuvę, drėgni minkštučiai. Grabai gi tie su kaulais juose visai negiliai užkasti – 1/4 – 1/3 masto. Atkasėme – grabas supuvęs, tik dugne lenta kietesnė – kad duri su virbalu per ją, tai jauti kaip virbalas lenda. Kaulai grabe.

Antrą, šalyj pirmojo, įdubimą badėme virbalu, užėjome kaulus, bet nei stiklo nei žalvario neradome. Lygiai ir trečią toje pirmoje eilėje įdubimą išbadę, tą patį teradome. Ten, kur stovi ant kojų du grabu su vyskupų lavonais – žemė netik neįdubusi, priešingai – kalvelės matyti. [...]. Liko dar vienas įdubimas šale vysk. Juozapo grabo. Šį įdubimą kasėme. Radome supuvusį grabą (viršaus nebuvo užeita nei vienoje įdubimų vietoje – matomai ar grabai sklepe stovėjo be viršų, ar į žemę juos suleido, viršus atėmę), kaulus grabe ir sidabrinius papuošalus, kurie galėjo būti nuo įkasto lavono apdaro, arba – greičiausiai grabo šonų papuošalas.“ (ten pat, p. 195–196). Dabartinio klebono Jono Petrauskio žiniomis, A. Juozapavičius aptiktus kaulus užkasęs vienoje vietoje.

2011 m. Vyskupų kriptoje buvo atlikti geofizikiniai tyrimai georadaru. Plokštuminiuose pjūviuose išskirtos 3 ryškesnės anomalijos 3–5 ns (apie 30 cm) gylyje (2 pav.). Maždaug 2 m

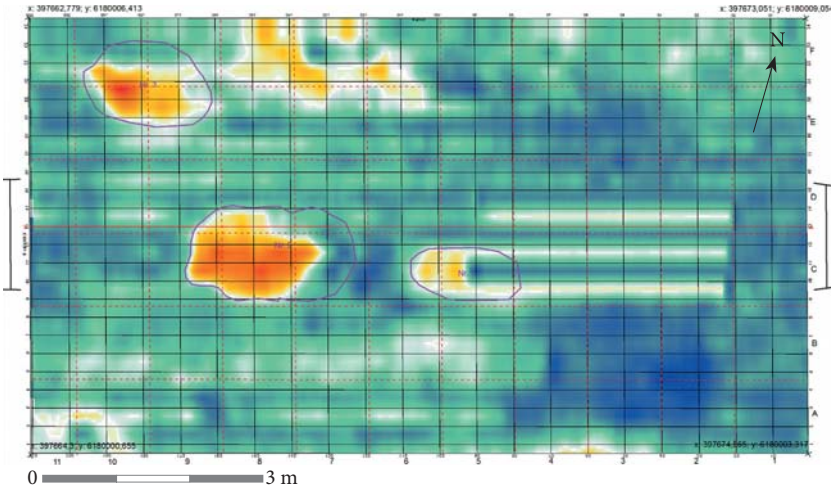

2 pav. Geofizikinių tyrimų rezultatai (išilginis skenavimas). Išskirtos su palaidojimais sietos anomalijos. D. Kontrimo brėž.

Fig. 2. Geophysical survey results (longitudinal scanning). Anomalies connected with burials were distinguished

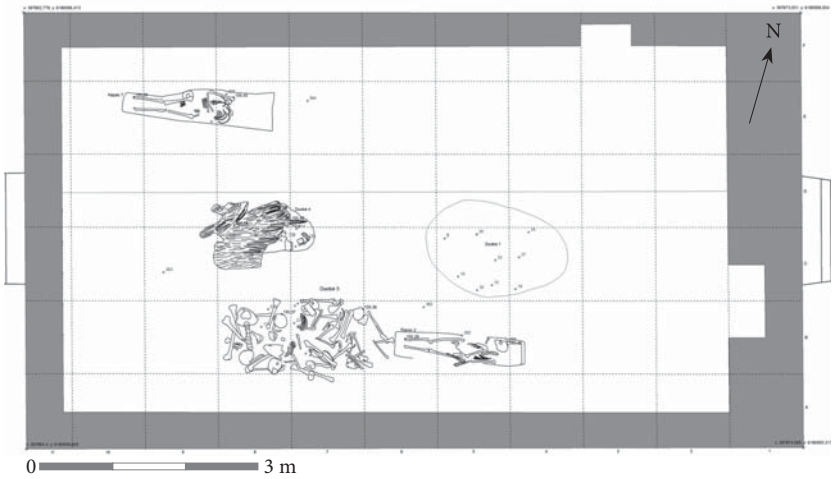

3 pav. Horizontas 5 (H_{abs} 155,28–155,48 m). D. Kontrimo brėž.

Fig. 3. Horizon 5 (H_{abs} 155,28–155,48 m)

gylyje fiksuotas ilgas objektas (Dobrotin N., *Vyskupų kriptos 3D geofizikiniai tyrimai georadaru. Ataskaita*, V., 2011). Nebuvo skenuotas tik plotas po kriptoje stovėjusiu pjedestalu su karstais.

Pagal geofizikikinių tyrimų duomenis išskirtąsias 3 anomalijas galima būtų sieti bent su dviem A. Juozapavičiaus minimomis įdubimų eilėmis ir bent su dviem įdubimais. Aiškiausiai siejasi trečioji anomalija ir A. Juozapavičiaus minimas pirmasis jo tyrinėtasis įdubimas: „tai pirmoje nuo laiptų eilėje – po kairės pirmutinis“. A. Juozapavičius mini, kad

4 pav. Plotas 1 (duobės 1, 4, 5 ir kapas 2). D. Kontrimo nuotr.

Fig. 4. Area 1 (pits 1, 4, and 5 and burial 2)

5 pav. Duobė 5 – kaulų sankaupa. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 5. The collection of bones in pit 5

„grabai gi tie su kaulais juose visai negiliai užkasti – 1/4–1/3 masto“. Laikant, kad matavimo vienetas mastas atitinka uolektį, o šis yra 66–71 cm (vidurys 68,5 cm), gaunama, kad kapai buvo aptikti 17–28,2 cm gylyje. Geofizikinių tyrimų metu išskirtas gylis (apie 30 cm) nuo Juozapavičiaus minėtojo šiek tiek skirtis gali dėl to, kad XX a. pradžioje kriptoje dar nebuvo išbetonuotos grindys – tai antrojoje amžiaus pusėje atliko dabartinis klebonas J. Petrauskis. Geofizikinių tyrimų metu 2 m gylyje fiksuotą anomaliją hipotetiškai galima sieti su 1988 m. J. Genio tyrimų metu fiksuotu senuoju upės krantu, kuris kaip tik panašiame gylyje ir fiksuotas.

Archeologinių tyrių metu tirti du plotai, pagal atidengtas struktūras išskirti 7 horizontai (3 pav.). Fiksuotos 4 vėlyvo perkasimo duobės, kurios išryškėjo pirmame–trečiame horizontuose, piltinio grunto sluoksnyje (duobės 1–4) (4 pav.). Gruntas duobėse buvo tokios pačios sudėties kaip ir visoje kriptoje, tik su organikos – sutręšusios medienos priemaišomis. Duobėse per visą gylį buvo suverstų žmonių kaulų iš suardytų kapų, plytų duženų, pavienių radinių – aprangos detalių, karstų apkalų, nuolaužų. Duobės 1 paviršiuje rasta Aleksandro II 1878 m. kaldinimo 20 kapeikų moneta. Nuo duobių 1–4 išsiskyrė duobės – kaulų sankaupos (duobės 5, 6). Šios duobės neturėjo ryškaus kontūro, tačiau žmonių kaulai jose sudėti tvarkingai ir tikslingai. Didesniojoje duobėje 5, sprendžiant pagal

maksimalų apatinių žandikaulių skaičių, buvo suversti 26 individų palaikai (5 pav.). Preparuojant kaulus, tarp jų aptikta aprangos detalių – batų dalys (6 pav.), audinio fragmentų (7 pav.), karstų puošybos elementų (8 pav.), asmeninių mirusiųjų daiktų (medaliukas (9 pav.), auksuotas kryžius (10 pav.), kryžius, įsuktas į audinį (11 pav.), pavienių keramikos šukių ir panašiai. Taip pat fiksuoti 3 visiškai suardyti kapai (kapai 1, 4, 5). Iš šių kapų išsiskyrė kapas 4, kuriame buvo daugiausia išlikusios karsto medienos. Ten rasta ir stulos dalis (12 pav.). Sprendžiant pagal maksimalų dešinės ir kairės pusių pakauškaulių skaičių, kape buvo suversti mažiausiai 16 individų kaulai. Taip pat išskirtinas fiksuotas kapas 6 – antrinė palaikų užkasimo vieta. Tai nedidelis medinis karstelis, sukaltas gamyklinėmis vinimis, kuriame buvo sudėti pavieniai mažiausiai 7 individų kaulai, tarp kurių rasta ir gyvulių kaulų (kiaulės prištakaulių). Iš fiksuotų duobių išsiskyrė duobė 7 (13 pav.), kurios kontūras išryškėjo dar piltiniame grunte, o duobės dugnas fiksuotas jau įžemyje. Duobėje, sprendžiant pagal maksimalų dešinės pusės smilkinkaulių skaičių, buvo suversti mažiausiai 22 individų palaikai. Kadangi duobė buvo įkasta į įžemį ir užsemiama gruntinio vandens, joje gana gerai išliko drabužių fragmentai bei kiti radiniai (14–15 pav.). Kriptoje fiksuoti ir 3 nesuardyti arba dalinai suardyti kapai (kapai 2, 3, 7). Iš jų išsiskyrė kapas 3 – karstas (16 pav.). Karsto apačia buvo ant natūralaus grunto ir jis buvo užsemiamas gruntinio vandens, todėl karstas užsikonservavo, tačiau

6 pav. Bato padas iš duobės 5. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 6. The shoe sole from pit 5

7 pav. Drabužio fragmentas iš duobės 5. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 7. A clothing fragment from pit 5

8 pav. Karsto apkalas. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 8. A coffin fitting

9 pav. Medaliukas iš duobės 5. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 9. The medallion from pit 5

10 pav. Auksuotas kryžius iš duobės 5. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 10. The gilded cross from pit 5

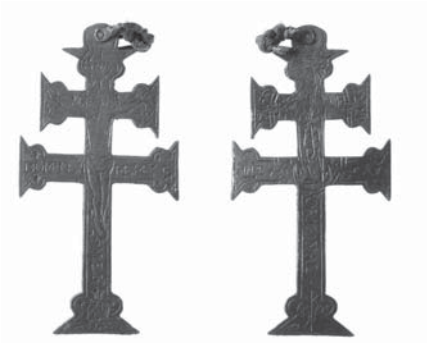

0 3 cm

11 pav. Kryžius iš duobės 5, buvęs įsuktas į audinį. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 11. The cross, which had been wound in fabric, from pit 5

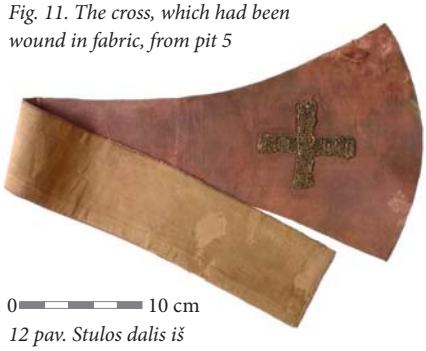

0 10 cm

12 pav. Stulos dalis iš suardyto kapo 4.
D. Kontrimo nuotr.

Fig. 12. The piece of stole from destroyed burial 4

13 pav. Duobė 7.
D. Kontrimo nuotr.

Fig. 13. Pit 7

0 3 cm

14 pav. Kryžius iš duobės 7.
D. Kontrimo nuotr.

Fig. 14. The cross from pit 7

0 2 cm

15 pav. Diržo sagtelė iš duobės 7.
D. Kontrimo nuotr.

Fig. 15. The belt buckle from pit 7

karsto dangčio vienas kraštas buvo jau įlūžęs. Karstas 2,15–2,17 m ilgio, 50 cm pločio kojūgalyje, 75 cm pločio galvūgalyje (ties plačiausia vieta). Karsto dangčio aukštis galvūgalyje – 27 cm, viršaus plotis – 35 cm. Karsto dugno plotis – 65 cm galvūgalyje, 40 cm kojūgalyje. Ištyrus kriptą buvo nuspręsta karstą (kapas 3) išsaugoti trimatėje erdvėje – buvo padarytas karsto 3D modelis, atidengus karstą ir ištyrus palaikus juos palikti radimo vietoje. Karste palaidotas 45–50 metų amžiaus vyras. Skeleto išlikimas yra labai geras. Kai kurios dalys dar išlikusios su minkštųjų audinių pavyzdžiais. Dešinė ranka sulenkta 60° kampu ir padėta ant krūtinės, kairė ranka sulenkta 90° kampu ir padėta pilvo srityje. Kaukolė atsidūrusi PR karsto krašte, pakaušiu į apačią – greičiausiai sujudinta gruntinio vandens. Skeleto ilgis apie 1,7 m. Prie dubens ir krūtinės srityje išlikę drabužio fragmentai. Visi 3 nesuardyti kapai orientuoti V–R kryptimi (kaukolė R pusėje). Kapai 2 ir 7 yra daugiau kaip 50 metų ir 30–35 metų amžiaus moterų.

Archeologiniai tyrimai parodė, kad kripta mūryta ant natūralaus grunto – molio, molingo

smėlio. Nuo pat paviršiaus (H_{abs} 156,00 m) iki įžemio fiksuotas vienas piltinio grunto – žvyringo smėlio sluoksnis sietinas su kapų įkasimais bei kriptos statybos darbais. Įžemis kriptoje pasiektas H_{abs} 154,80–155,95 m gylyje (17 pav.). Intensyvaus kultūrinio sluoksnio, kokį šalia bažnyčios fiksavo J. Genys, neaptikta. Tyrimų metu rasti XVII–XVIII a. radiniai – žiestų puodų ir koklių šukės į kriptą galėjo patekti atsitiktinai su gruntu. Geofizikinių tyrimų metu fiksuotos anomalijos nėra kapai, kaip manyta iki tyrimų. Anomalija 1 – tai duobė 1, anomalija 2 – duobė 4, anomalija 3 – antrinė XX a. II pusės palaikų užkasimo vieta (kapas 6). Kriptoje greičiausiai laidota nuo XVII a. pabaigos – XVIII a. pradžios. Tikėtina, kad kriptoje perlaidoti kapai pernešti iš senosios katedros (buvusio kunigų seminarijos, dabartinė Žemaičių vyskupystės muziejaus aplinka). Tai tarsi galėtų patvirtinti duobėse 5 ir 6 aptikti degintiniai kaulai. Degintinių kaulų buvo aptikta ir 1987 m. Varnių kapinyno tyrimų metu – jie galimai sieti su XV–XVI a. senosios katedros gaisrais. Kriptoje laidota dviem eilėmis, greičiausiai po 3 kapus kiekvienoje, mažiausiai du kartus. Tikėtina, kad laidojant vėlesnius kapus galėjo būti suardomi ankstesnieji – tai rodo duobė 7, buvusi po kapu 7. Kripta kasinėta mažiausiai 2 kartus: XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. XIX a. kriptoje buvusius neužkastus karstus su, tikėtina, vyskupų palaikais vietiniai gyventojai arba rusų kariai užkasė – taip galėjo būti suardyti ir anksčiau užkasti kapai. Taip pat tikėtina, kad užkasant karstus jų įkapės buvo išplėštos – tyrimų metu aptikta sąlyginai mažai įkapių (kryželių, medalikėlių). Taip pat kapai buvo suardyti ir kunigo A. Juozapavičiaus XX a. pradžioje vykdytų kasinėjimų metu. Šie XIX a. pabaigos – XX a. pradžios kasinėjimai paaiškina duobių 1–6 kilmę. Duobės 5, 6 sietinos su kunigo A. Juozapavičiaus kasinėjimais – greičiausiai čia kunigas ir užkasė aptiktus kaulus. Kriptoje, ko gero, laidoti ne tik dvasininkai –

16 pav. Kapas 3. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 16. Burial 3

17 pav. Ištirta kripta iš ŠR. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 17. The excavated crypt, as seen from the NE

aptikta ir moterų bei vaikų palaikų. Minimalus kriptoje aptiktų individų skaičius pagal išlikusius pakauškaulius yra 74. Tikslaus skaičiaus nustatyti neįmanoma dėl didelio kaulų pasiskirstymo visoje kriptoje – skirtingose duobėse galėjo būti ir to paties individo palaikai, o dalis kaulų į kriptą galėjo patekti ir iš kapinyno – žmonės aptiktus kaulus sumesdavo į kriptą pro švieslangį. Tiksliau identifikuoti tik 3 idividai iš pilnai nesuardytų kapų: per 50 metų amžiaus moteris (kapas 2), 45–50 metų amžiaus vyras (kapas 3), 30–35 metų amžiaus moteris (kapas 7). Jokių įkapių kapuose neaptikta (išskyrus aprangos fragmentus kape 3), tad tiksliau datuoti kapų neįmanoma. Nustatyti šaltiniuose minimų vyskupų tapatybių buvo neįmanoma dėl chaotiško palaikų pasiskirstymo visoje kriptoje, kaip ir identifikuoti visų vienam individui priklausiusių kaulų – palaikai aptikti ne anatominėje padėtyje. Toliau identifikuoti ateityje galima būtų nebent palaikus iš karsto (kapas 3), todėl juos nuspręsta perlaidoti atskirai nuo kitų, radimo vietoje specialiai išmūrytoje talpoje (pirmoji – P talpa). Taip pat atskirai perlaidoti palaikai iš kapo 2 ir kapo 7. Kaulai iš suardytų kapų suversti duobėse užkasti vienoje vietoje (antroje – Š talpoje) juos sudedant pagal radimo vietą. Tyrimų metu surinkti ir inventorinti 368 radiniai saugomi LNM Viduramžių ir Naujųjų laikų archeologijos skyriuje.

The excavation of the crypts of the bishops of Samogitia at the Varniai Church of St Peter and St Paul

In implementing the 2009–2017 programme of Resolution no. 940 of 10 September 2008 of the Government of the Republic of Lithuania, 'On the celebration of the 600 anniversary of the baptism of Samogitia and the founding of the Diocese of Samogitia', a geophysical survey (2011) and an excavation were conducted prior to the work in 2012 of putting the Varniai (Telšiai District, W Lithuania) Church of St Peter and St Paul (UK 26966) and the crypt of the bishops of Samogitia in order. The cathedral was erected at this site during 1680–1691. A 10.63 x 5.97 masonry basement was apparently created under the high altar at that time. In the 18th century, the remains of the bishops were transferred to it from the site of the old cathedral. It is thought that nine 17th–19th-century bishops were interred in the basement (the glass coffins of the last two interred bishops stand on a platform).

Father Antanas Juozapavičius (1872–1940), who was a priest there during 1909–1940, conducted amateur excavation work in the early 20th century in search of the grave of Bishop Merkelis Giedraitis (bishop during 1576–1609) in the crypt. The material from this investigation was published in 1910 (*Draugija*, Kaunas, t. XI, nr. 42–43, p. 188–204). The 2011 georadar survey allowed three more distinct anomalies to be distinguished (Fig. 2).

The entire basement area was excavated (Figs. 3–4) and seven pits with disarticulated human skeletons (Figs. 4, 5, 13) and 6 intact surviving graves were discovered (Figs. 4, 16–17) during the investigation. The clothing, coffins, and religion- related artefacts of the individuals (Figs. 6–12, 14–15) were found among the bones of the reburied individuals and in the better preserved burials. No identification of the graves of the bishops could be made due to the large number of destroyed graves and the discovered female burials.